

ДОБРЕНЬКА Н. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
(Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»)

УДК 316.13

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ВЗАЄМОДІЯ СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

У статті досліджуються поняття суспільства, держави та права, з'ясовуються взаємозв'язок і взаємодія цих категорій. Надається характеристика походженню права та визначається вплив суспільства на державу та права, зокрема встановлюється взаємозв'язок, вплив та взаємодія права і держави. Досліджено політико-правовий зв'язок особи з державою, визначено відповідальність держави перед суспільством, зокрема перед особою.

Ключові слова: особа, держава, право, індивідуальні та суспільні інтереси.

В статье исследуются понятия общества, государства и права, выясняется взаимосвязь и взаимодействие этих категорий. Дается характеристика происхождению права и определяется влияние общества на государство и права, в частности устанавливается взаимосвязь, влияние и взаимодействие государства и права. Исследована политико-правовая связь лица с государством, определена ответственность государства перед обществом, в частности перед лицом.

Ключевые слова: лицо, государство, право, индивидуальные и общественные интересы.

The article explores the concept of society, the state and the right, it turns out the relationship and interaction of these categories. The characteristic is determined by the rules of origin and the impact of society on the state and law, in particular the relationship is established, the influence and interaction of the state and law. Studied political and legal relationship of a person with the state determined the state's responsibility to the community, particularly in the person.

Key words: person, state, right, individual and public interests.

Вступ. Велике значення мають відносини між суспільством, особою, державою та правом, оскільки держава, право є продуктом діяльності суспільства та покликані захищати права та інтереси як конкретної особи, так і суспільства в цілому. Суспільство можна визначити як сукупність індивідів з різними потребами, правами та інтересами. Індивідом визнається людина, наділена індивідуальними властивостями, а саме, фізичними, біологічними, соціальними та іншими, зокрема характером, темпераментом, що належать конкретно визначеній людині і не можуть повторюватися в інших людей. Сукупність індивідів, об'єднаних природними і соціальними зв'язками, утворює людське суспільство. Найхарактернішим зв'язком особи (людини) з державою є її громадянство. Це постійний політико-правовий зв'язок індивіда (особистості) з державою, що відображається у їх взаємних правах та обов'язках. Підстави і порядок набуття чи втрати громадянства України передбачені Законом України «Про громадянство України» [1]. Громадянин України – особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. У правовій системі суспільства її місце і роль характеризуються через

правовий статус, що дає можливість розглянути фактичне та юридичне становище людини в громадянському суспільстві [1]. Правовий статус – це юридично закріплене становище людини в суспільстві. Розрізняють загальний, спеціальний (родовий) та індивідуальний правовий статус. Загальний правовий статус включає такі елементи: а) відповідні правові норми; б) правосуб'єктність; в) загальні для всіх суб'єктивні права, свободи й обов'язки; г) законні інтереси; г) громадянство; д) юридичну відповідальність; е) правові принципи; е) правовідносини (загального) статусного характеру [4, с. 154]. Ядром (серцевиною) загального правового статусу є суб'єктивні права, свободи, законні інтереси та обов'язки особи. Конституція України закріплює основні права та свободи людини і громадянина, що становлять основу будь-яких інших прав і свобод. До них належать: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні, культурні, особисті права – їх гарантії, основні обов'язки. Держава та особа тісно взаємопов'язані. Держава визнає людину, її життя, свободу і недоторканність, честь і гідність найвищою соціальною цінністю. Держава відповідальна перед людиною і суспільством за свою діяльність.

Постановка завдання. Метою даної статті є з'ясування взаємодії суспільства, держави та права.

Результати дослідження. Питання про поняття і сутність держави завжди було і залишається в центрі уваги філософів і юристів усіх країн і народів. Неоднозначним є і відношення до цього явища – від захоплююче позитивного до відверто негативного. Держава навіть і в наш час викликає іноді жах і тремтіння. Держава – це своєрідний звір (Левіафан), як прозвав її Т. Гоббс, що підкоряє собі всі існуючі структури. «Державою зветься, – говорить Ф.В. Ніцше, – найхолодніше з усіх холоднокровних чудовиськ. Воно також холоднокровно бреше, і ця брехня, мов те гадюччя, повзе з його вуст: «Я – держава, я – народ». «Та погляньте, браття, – провадить він далі, – туди, де кінчається держава! Чи ж не бачите ви райдуги і мосту до надлюдини?». Беручи до уваги формування, історичні типи держави, можна визначити, що: держава – це явище неоднозначне та залежить від суспільства, в якому створена. Наприклад, беручи до уваги Стародавній Рим, де інтереси та права мали тільки заможні люди, а смертна кара була звичайним явищем, то таку державу можна визнати негативним явищем, оскільки говорити в повному розумінні про державу як організацію, яка створена для захисту прав та інтересів усього суспільства, та зокрема конкретного індивіда чи певних меншин, не можна. У даному випадку держава – це несправедливі війни, що призводять до підкорення й поневолення малосилих і дрібних народностей великими і могутніми націями. Держава завжди спирається на силу і ставить її над усе; являючи собою втілення сили, вона вимагає від усіх схилитися перед нею. Та чи справді держава створена та існує для того, щоб гнітити, мучити й визискувати поодинокі особистості? Чи справді перелічені вище такі відомі нам риси державного життя є суттєвою і невід'ємною її прикметою? Ми повинні щонайрешучіше відповісти негативно на ці питання. Насправді, все культурне людство живе в державних спільнотах. Культурна людина і держава – це два поняття, що навзаєм доповнюють одна одну. Зрозуміло, що люди створюють, оберігають і боронять свої держави не для взаємної наруги, гноблення та винищення. Інакше держави давно порозпадалися б і припинили своє існування. Ніколи держава не могла довго існувати тільки насильством і гнобленням. Наставала доба реформ, і держава виходила на широку дорогу здійснення своїх справжніх завдань та істинних цілей. Вищенаведеним судженням Гоббса, Ніцше слід протиставити думки філософів-ідеалістів усіх часів. Із-поміж них Платон та Арістотель вважали за мету держави гармонію суспільних відносин і справедливість. Фіхте визнавав державу, як найповніше здійснення людського «я», вищий емпіричний прояв людської особистості. Гегель убачав у державі найдосконаліше втілення світової ідеї з приаманним їй саморозквітом. Для нього держава є «дійсність моральної ідеї», і тому він навіть називав її земним Богом [4, с. 152]. Звісно, думки Платона, Арістотеля, Фіхте та Гегеля показують більш вдумливе, проникливе ставлення до держави, ніж думки Гоббса, Ніцше. На нашу думку, ці два різні погляди на державу відповідають двом різним типам держав. Керуючись цими точками зору, держава, перш за все, постає перед кожною людиною в яко-

сті форми суспільства. Вона пов'язана з системою суспільних відносин людей, співіснує в їх свідомості і діяльності, сприяє організації життя, в тому числі економічного, на відповідній (своїй) території. До речі, це визнавалось давно: держава, зазначалося ще в 1905 році, є «союз членів соціальних груп, який базується на принципі справедливості під відповідною їй верховною владою» [5, с. 322]. Держава – це політико-територіальна, суверенна організація політичної влади більшості населення або частини суспільства, що має спеціальний апарат управління і примусу, здатна надавати своїм велінням загальнообов'язкового характеру, здійснює керівництво і управління загальносуспільними справами, і виступає як суб'єкт міжнародних відносин. Покликання держави – це, в першу чергу, захист прав, інтересів усіх громадян, по-друге – це врегулювання конфлікту всередині суспільства, по-третє, держава виступає гарантом захисту людини, її життя, як найвищої соціальної цінності, та визнає її такою. Держава покладає на себе один із важливих обов'язків – забезпечення рівних умов захисту прав і свобод, виконання обов'язків для всіх людей та громадян. За допомогою права (передусім конституційного) держава закріплює відповідний правовий статус людини і громадянина, забезпечує кожній особі рівні можливості в користуванні суб'єктивними правами і виконанні обов'язків. Держава у співвідношенні з природою повинна характеризуватися вольовим критерієм, тобто здатністю: а) організувати ефективне користування природними ресурсами; б) створювати сприятливі умови для розвитку і функціонування природних ресурсів; в) забезпечувати охорону і захист природи; г) здійснювати роботу, спрямовану на відтворення природних багатств.

Держава покликана визначати основні критерії існування та взаємодії суспільства і держави. Вона визначає допустимі форми власності (публічну і приватну, колективну й індивідуальну); регулює розподіл матеріальних благ; формує, охороняє та захищає існуючий правопорядок. Держава володіє, користується і розпоряджається своїм майном та визначає майно, що може належати іншим суб'єктам-власникам. Держава разом із зазначеними правами бере на себе обов'язок та відповідальність за забезпечення громадян та всіх людей на її території гідними правами, зокрема, рівними правами громадян України. Вона визначає, в першу чергу, рівень права та обов'язки громадян України, забезпечує умови їх реалізації. Необхідно зазначити, що держава, в першу чергу, опікується соціальним прожитковим рівнем, оскільки саме він забезпечує життєдіяльність людини. Встановлює розміри податків; мінімальну заробітну плату і пенсію; нормування праці; тривалість робочого часу і часу відпочинку; правила технічної, екологічної безпеки праці і виробництва [5].

Політика держави охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. В її основі лежать потреби народу, нації, соціальних прошарків і груп, особи і самої держави, інших соціальних суб'єктів. Право, як і держава, є надбудовою над економічним базисом суспільства і входить як складовий елемент до правової системи того чи іншого суспільства. Діяльність держави не завжди є зрозумілою для пересічного громадянина, оскільки вона здійснює представництво, захист інтересів всіх громадян та діє від імені українського народу. Вона може стримувати чи протидіяти об'єктивним потребам розвитку економіки. Це залежить від того, на яких прогресивних чи консервативних, із точки зору потреб розвитку економіки, ідеологічних позиціях перебувають сили, які на цей момент контролюють організацію і діяльність державного апарату. Але є обмеження щодо дії політичної сили, а саме – при здійсненні державної влади. Такі обмеження стосуються прийняття державних рішень з урахуванням інтересів усіх громадян.

Право виростає зі звичаїв і економічної необхідності. Як зауважив Ф. Енгельс, «люди забувають про походження права з економічних умов. Право виникло як реакція суспільства на об'єктивну необхідність мати більш жорсткий і владний (імперативний) регулятор соціальних відносин, забезпечений примусовою силою, бо моральні і їм подібні норми з цим завданням вже не справлялися. Безперечно, що на формування права, крім економічних причин, роблять свій вплив також культурні, національні, релігійні, етнічні, геополітичні та інші фактори. Якщо держава виникає з необхідності підтримки порядку, захисту «всіх проти всіх» (Т. Гоббс), то право створює юридичні механізми для цього. У міру того, як право

з'являється і легалізується, воно починає відігравати домінуючу роль у всій системі нормативного регулювання, спираючись при цьому на особливий апарат. Із моменту свого зародження держава і право логічно і онтологічно пов'язані між собою, об'єктивно потребують один одного, взаємообумовлені, діють і розвиваються разом, тому роздільне їх існування і функціонування не можливе [9, с. 333].

Проте держава і право – відносно самостійні явища, і їх ототожнення неприпустиме, дистанція між ними завжди зберігається. Вони взаємодіють, але не зливаються, не поглинають один одного. Співвідношення держави і права включає в себе три головних аспекти: єдність, відмінність та взаємодія. Єдність, як уже показано, виражається в їх походженні, типології, детермінованості економічними, культурними та іншими умовами, спільності історичної долі; в тому, що вони виступають засобами соціальної регуляції та впорядкування, акумулюють і балансують загальні та індивідуальні інтереси, гарантують права особистості [9, с. 233]. Про спорідненість зазначених понять говорить і те, що вони традиційно вивчаються однією наукою – загальною теорією держави і права. Адже державний та правовий розвиток – єдиний процес. Тому його штучний розрив неминуче позначився б на глибині наукового осмислення двох найскладніших феноменів суспільного життя. Якщо держава є особлива політико-територіальна організація публічної влади, то право – система офіційно встановлених і охоронюваних норм, що виступають регуляторами поведінки людей. У них різне соціальне призначення, різні ролі. Взаємодія держави і права виражається в різноманітному впливі їх один на одного. Вплив держави на право полягає, насамперед, у тому, що воно його створює, змінює, удосконалює, охороняє від порушень, втілює в життя. «Право формується при неодмінному участі держави, воно є безпосередній продукт, результат державної діяльності» [9, с. 339].

Право відносно самостійне, і як явище цивілізації і культури: а) обмежує в демократичному суспільстві державну владу; б) впорядковує державну владу через процесуальну і процедурну форми; в) дозволяє державним органам відповідні дії; г) організовує побудову, структуру, вдосконалення і розвиток державних органів, визначає їх функціонування; г) надає державним органам престижності й авторитетності. Держава, як гарант захисту прав та інтересів суспільства, зобов'язується вживати всіх заходів, що передбачені внутрішнім, міжнародним законодавством.

Висновки. З огляду на викладений матеріал можна зробити висновок. Держава – це засіб суб'єктивного вирішення об'єктивних суперечностей, адже розв'язуються вони, як правило, з позицій того соціального суб'єкта, представники якого володіють державною владою. На даний час ситуація, в якій перебуває Україна, є нелегкою, оскільки на суверенітет держави посягають інші угруповання. Фактична війна в країні є негативним, навіть складним явищем, оскільки люди, громадяни країни змушені страждати.

Конституція України визнає людину найвищою соціальною цінністю, закони, міжнародні угоди створюються для людей, а не навпаки. Така ситуація підриває авторитет самої держави. Думки громадян дещо різняться. Одні вважають дії держави з приводу захисту народу, території України необхідними, інші вважають, що вирішення конфліктної ситуації на Україні шляхом застосування зброї в наш час є неприпустимим. Існують дипломатичні шляхи вирішення даного конфлікту. Жодна конфліктна ситуація не може вирішуватися шляхом смерті громадян демократичної країни, яка визнає громадянина, людину найвищою соціальною цінністю.

Отже, в такій ситуації співвідношення держави, права, людини, суспільства є двояким, з одного боку – держава зобов'язана захищати власну територію, громадян, їх життя, не допускаючи посягання на них із боку будь-кого, з іншого – захист людини, її життя, що визнається вищою соціальною цінністю не тільки внутрішнім, а й міжнародним законодавством. Звідси вбачаємо, що взаємозв'язок суспільства з державою і правом є нерозривним. Велику увагу слід приділити способам, методам здійснення державою обов'язку щодо захисту прав та інтересів громадян. У свою чергу, такі засоби та методи повинні визнаватися і міжнародним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Про громадянство України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. – № 13. – Ст. 65.
2. Алексеев С.С. Право: азбука–теория–философия. Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 236 с.
3. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навч. посіб. / К.Г. Волинка. – Київ: МАУП, 2003. – 240 с.
4. Гегель Г. Философия права // навч. посіб. / Г. Гегеля. – Москва : Мысль, 1990. – 632 с.
5. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – Київ: Кондор, 2006. – 526 с.
6. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій: навч. посібник для юрид. фак. вузів / В.О. Котюк. – Київ: Вентурі, 1996. – 208 с.
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. / П.М. Рабінович. – Київ: Основи, 1995. – 456 с.
8. Теорія держави і права. Авт. колектив. / Ред. В.В. Копейчиков. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 630 с.
9. Малько А.В. Теорія держави і права: підручник, 2004 / А.В. Малько, Н.І. Матузов. – М.: Юристь, 2004. – 512 с.

ЖУКОВА А. В.,

аспірант кафедри конституційного
і міжнародного права

(Донецький національний університет)

УДК 34(091)

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена розробці шляхів збалансованості становлення міграційного законодавства України та аналізу історично-правових передумов. На сьогоднішній день міжнародна міграція населення в умовах зростаючої глобалізації та розширення світових економічних відносин займає значне місце в розвитку сучасного українського суспільства.

Ключові слова: феномен, тенденції становлення, міграція, міграційне законодавство, глобалізація, інтенсифікація, євроінтеграція.

Статья посвящена попытке разработать сбалансированность становления миграционного законодательства Украины и анализа исторически-правовых предпосылок. На сегодняшний день международная миграция населения в условиях растущей глобализации и расширения мировых экономических отношений занимает значительное место в развитии современного украинского общества.

Ключевые слова: феномен, тенденции становления, миграция, миграционное законодательство, глобализация, интенсификация, евроинтеграция.

The article is devoted to formation of an attempt to develop a balanced migration legislation of Ukraine and analysis of historical – legal prerequisites. To date, international migration of increasing globalization and expansion of international economic relations occupies an important place in development of modern Ukrainian society.

Key words: phenomenon tendencies of migration and migration legislation, globalization, intensification, European integration.

